
MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE I INTEGRACIJE

Predavanje 4

Gradivo za kolokvijum

- Svetska trgovinska organizacija – WTO
- Međunarodni trgovinski centar – ITC

SVETSKA TRGOVINSKA ORGANIZACIJA – STO

(**W**orld **T**rade **O**rganization, **WTO**)

U okviru opštih napora za uređenjem političkih i ekonomskih prilika u svetu po okončanju Drugog svetskog rata, pored političkog i finansijskog povezivanja zemalja sveta, javila se potreba i za njihovim povezivanjem u oblasti trgovine. Dotadašnji principi jednostrane regulacije spoljne trgovine, kao i zaštite domaće privrede, nisu više odgovarali potrebi ubrzanog razvoja privrede i međunarodne trgovine u posleratnom periodu. Odsustvo jedinstvenog sistema regulisanja međunarodne trgovine otežavalo je međusobno poslovanje među državama i vodilo zatvaranju nacionalnih tržišta, kao i diskriminaciji u međunarodnoj trgovini. Globalizacija, kao proces širenja međunarodne razmene u oblasti trgovine, kulture, ljudi i ideja, koji doživljava ekspanziju u posleratnom periodu, neminovno stvara potrebu i za jedinstvenom i institucionalizovanom međunarodnom trgovinom, koja će otvoriti granice država i stvoriti uslove za razmenu roba i usluga za sve pod jednakim uslovima, konkurentno i bez diskriminacije.

Nastanak ideje

Nakon uspešnog osnivanja međunarodne političke (UN) i međunarodnih finansijskih organizacija (MMF i IBRD) po okončanju Drugog svetskog rata, logičan sled bio je osnivanje međunarodne trgovinske organizacije na univerzalnom planu, čiji su inicijator i idejni nosilac bile Sjedinjene američke države. Stoga je na Konferenciji UN-a o trgovini i zapošljavanju, poznatoj kao *Havanska konferencija* (održana na Kubi, sa početkom 1947.) usvojena *Povelja o osnivanju Međunarodne trgovinske organizacije (International Trade Organization – ITO)*, odnosno *Havanska povelja*. Organizacija je trebalo da započne sa radom kao specijalizovana ustanova UN-a, koja bi regulisala međunarodnu saradnju u oblasti trgovine. Za stupanje na snagu ove konvencije bio je predviđen broj od 20 ratifikacija od strane zemalja potpisnica. Sve države potpisnice čekale su na akt ratifikacije od strane SAD-a, kao inicijatora osnivanja, a kako do ratifikacije konvencije od strane SAD-a nije došlo, ova konvencija nikada nije stupila na snagu (jer je nakon toga, nije ratifikovao dovoljan broj zemalja potpisnica). Ovakvo ponašanje država potpisnica ukazuje na i dalje prisutnu uzdržanost prema otvaranju sopstvenih granica i tržišta prema drugim državama međunarodne zajednice, iako su ideje povezivanja trgovine na međunarodnom nivou već uveliko bile prisutne.

Opšti sporazum o carinama i trgovini (GATT)

Neuspeli pokušaj međunarodne zajednice u ratifikaciji konvencije kojom će biti osnovana međunarodna organizacija u oblasti trgovine, ipak nije bio bez rezultata. Naime, četvrto poglavlje Havanske povelje, koje se odnosilo na trgovinsku politiku i carine, (1947. godine u Ženevi) prihvaćeno je kao prvi univerzalni međunarodni ugovor u oblasti međunarodne trgovine pod nazivom *Opšti sporazum o carinama i trgovini* (GATT- *General Agreement on Tariffs and Trade*). Iako je prvobitna namena ovog sporazuma bila da samo privremeno i u ograničenom dometu reguliše navedene oblasti, on je gotovo pedeset godina bio jedini akt odnosno instrument za regulaciju međunarodne trgovine. GATT je, dakle, ugovorni oblik sporazumevanja država, a ne međunarodna organizacija, i kao takav bio je otvoren za sve države koje žele da postanu strane ugovornice, koje su to mogle učiniti pristupanjem.

Osnovni cilj GATT-a bio je unapređenje svetske trgovine, kao i uklanjanje prepreka i diskriminacija u trgovini, što bi dalje imalo posledicu u povećanju zaposlenosti i realnog dohotka u državama članicama, ekspanziji proizvodnje, odnosno povećanju ukupnog životnog standarda na globalnom planu.

Osnovni principi na kojima je utemeljen GATT kao multilateralni trgovinski sistem, bili su:

- a) **klauzula najpovoljnije nacije** (*most favoured nation clause* – MFN) koja obavezuje državu ugovornicu da bilo koju prednost, pogodnost, povlasticu ili oslobođenje za trgovinu određenom vrstom proizvoda, datu jednoj državi ugovornici, automatski odobri i za proizvode sa područja svih drugih država ugovornica;
- b) **princip nacionalnog tretmana** – koji obezbeđuje ravnopravan tretman domaće i uvezene robe u svakoj državi ugovornici, dakle bez diskriminacije s obzirom na poreklo robe;
- c) **princip zabrane kvantitativnih ograničenja** – koji podrazumeva da su zabranjena sva kvantitativna ograničenja u trgovini između država ugovornica, odnosno da je zaštita domaće trgovine moguća jedino primenom carina, dok su drugi instrumenata ograničenja zabranjeni, kako pri uvozu, tako i pri izvozu robe;
- d) **princip neregiprociteta za zemlje u razvoju** – dodat je kasnije, sa namerom da se zemljama u razvoju omogući povoljniji položaj u međunarodnoj trgovini, u cilju pomaganja njihovog bržeg razvoja.

U prvoj fazi liberalizacije trgovine, koja je započeta u okviru GATT-a, pažnja je koncentrisana pre svega na uklanjanje carinskih barijera u svetskoj trgovini. Zatim je vremenom težište pregovora usmeravano i na kreiranje opštevažećih pravila za sve zemlje ugovornice, koja bi trebalo da spreče proizvoljnu diskriminaciju i privilegije u trgovinskim odnosima, a sve u krajnjem cilju pronalaženja ravnoteže između zaštite

sopstvenih ekonomskih interesa zemalja članica i na drugoj strani, zaštite trgovine na međunarodnom planu.

Pod okriljem GATT-a do devedesetih godina prošlog veka, održano je osam rundi pregovora zemalja ugovornica. Pregovori su se vodili u cilju postizanja dogovora između država članica uvoznica i država izvoznica određene vrste robe (snabdevača), u cilju postizanja što povoljnijih uslova saradnje. Na prvih pet održanih rundi predmet pregovora bila je razmena carinskih koncesija u međunarodnoj trgovini među državama ugovornicama. Odobrenje carinske koncesije od strane jedne države ugovornice drugoj državi ugovornici, po principu reciprociteta, ali i principu najpovlašćenije nacije, dovelo je do sniženja nivoa carina i prema svim ostalim državama potpisnicama GATT-a u pogledu iste vrste robe (osim zemalja u razvoju, koje nisu bile obavezne da recipročno snižavaju carine).

Tek je na šestoj rundi pregovora, tzv. „*Kenedi rundi*“ (1964-1967) uz snižavanje carina kao tema pregovora uvrštena i antidampinška procedura, dok su na sedmoj „*Tokijskoj rundi*“ (1973-1979) vođeni pregovori i o ukidanju drugih, necarinskih barijera u trgovini među državama potpisnicama. Najznačajnija runda, merena ostvarenim rezultatima pregovora, bila je osma i poslednja, tzv. „*Urugvajska runda*“, koja je 1986. godine započeta u Urugvaju, a osam godina kasnije, 1994. godine u Marakešu rezultirala potpisivanjem akta kojim je od strane predstavnika država ugovornica osnovana *Svetska trgovinska organizacija* (World Trade Organization). Međunarodni ugovor o carinama i trgovini zaključen 1947. godine (GATT), inkorporisan je u pravni sistem Svetske trgovinske organizacije kao Aneks uz Sporazum o osnivanju, koji reguliše trgovinu robom. Za mesto sedišta Svetske trgovinske organizacije određena je Ženeva.

Prednost i ciljevi Svetske trgovinske organizacije (STO)

Od povezivanja država sveta međunarodnim multilateralnim sporazumom o carinama i trgovini (GATT) pa do stvaranja Svetske trgovinske organizacije prošlo je gotovo pedeset godina. U tom periodu razvoja međunarodne trgovine i privrede uopšte, među državama potpisnicama sporazuma javljala se potreba za kreiranjem čvršćeg institucionalnog tela u ovoj oblasti, kao i za proširenjem kruga obavezujućih pravila međunarodne trgovine. Sve izrazitija globalizacija svetske privrede zahtevala je jednobrazni režim međunarodne trgovine, kao i povezivanje zemalja u instituciju koja ima karakter međunarodne organizacije. STO ima sve potrebne elemente da bi se klasifikovala kao međunarodna organizacija: države kao osnivače, međunarodni ugovor kao osnivački akt, stalne organe koji sprovode odredbe statuta, određenu oblast delovanja, svojstvo pravnog lica i subjekt je međunarodnog prava.

Svetska trgovinska organizacija pre svega predstavlja forum za multilateralne pregovore svojih članica. Runde pregovora među državama članicama, koje su se odvijale u okviru GATT-a, nastavile su da se odvijaju i u okviru ove organizacije. Jedan od najznačajnijih segmenata ovog vida dogovaranja jeste tzv. **Lista**

koncesija, koja nastaje kao rezultat pregovaranja država članica, a predstavlja listu carinskih olakšica koje su države postigle u međusobnom bilateralnom ili, još češće, multilateralnom pregovaranju. Ovakav način pregovaranja i sticanja olakšica veoma je značajan za zemlje u razvoju, koje udružujući se sa drugim državama članicama povećavaju svoju pregovaračku moć u rundama pregovora i ostvaruju više koncesija nego što bi ostvarile u bilateralnim pregovorima sa razvijenim državama sveta.

Kao prednost osnivanja STO pre svega treba navesti činjenicu da je STO stalna međunarodna organizacija, sa svojom strukturom i organima, te da kao takva predstavlja subjekt međunarodnog prava. Sa druge strane, GATT je bio samo sporazum kojim su se države na međunarodnom nivou obavezale u oblasti trgovine pojedinim vrstama robe. Dakle, STO se javlja kao institucionalniji i sveobuhvatniji način povezivanja zemalja, sa većim stepenom obaveznosti, ali i zaštite država članica. Zatim, za razliku od GATT-a koji je regulisao isključivo oblast trgovine robom među državama članicama, STO svojom nadležnošću pokriva ne samo promet robom, već i promet usluga, kao i trgovinu pravima intelektualne svojine među državama članicama. Osim toga, ova organizacija poseduje mehanizam za reviziju spoljnotrgovinske politike država članica, pomoću koga se uverava u kojoj meri države članice poštuju pravila ove organizacije. Na kraju, u okviru STO postoji institucionalno telo u čijoj nadležnosti je rešavanje eventualnih sporova među državama članicama do kojih može doći prilikom njihove saradnje. Ovaj sistem rešavanja sporova, kao precizan, definisan, sa jasno izraženim rokovima, pokazao se veoma efikasnim u praksi.

Funkcije Svetske trgovinske organizacije

Prva funkcija Svetske trgovinske organizacije je **spровоđenje postignutih sporazuma o regulisanju međunarodne trgovine**. Ukupno je među državama članicama zaključeno oko 60 sporazuma, napisanih na nekoliko desetina hiljada strana, koje svaka članica mora da potpiše i čijih odredaba je dužna da se pridržava.

Funkcija STO se, zatim, ispoljava u sistemu **nadzora i kontrole** nad usklađivanjem nacionalnog zakonodavstva iz oblasti privrede, kao i merama koje države članice primenjuju u ovoj oblasti. Sistem nadzora znatno je unapređen uspostavljanjem mehanizama periodičnog ispitivanja, što za krajnji cilj ima ostvarivanje predvidivosti i stalnosti uslova poslovanja u međunarodnoj trgovini, kao i transparentnosti spoljnotrgovinske politike. Članice moraju redovno da izveštavaju STO o merama, politikama i zakonima iz oblasti spoljne trgovine („notifikacija“), a STO ima dužnost da analizira i izveštava o spoljno trgovinskim politikama članica („nadgledanje“).

Pored toga, kako je već pomenuto, sistem **rešavanja sporova** među državama članicama je veoma razvijen, te nijedna članica STO nije ovlašćena da preduzima unilateralne akcije protiv zemlje koja, po njenom mišljenju, krši pravila STO, već je dužna da se obrati odgovarajućem organu Organizacije. Sama procedura rešavanja

spornih pitanja regulisana je *Dogovorom o pravilima i postupku za rešavanje sporova*, čijim donošenjem je učinjen kvalitativni iskorak u odnosu na način rešavanja spornih pitanja u okviru GATT-a. Novi sistem rešavanja sporova podrazumevao je i postojanje posebnih mehanizama za sankcionisanje država članica i njihovih mera, kao i sprovođenje arbitražnih odluka koje budu donesene u takvim postupcima. Od zemalja učesnica u sporu se pre svega zahtevaju bilateralne konsultacije, dok nadležni organi STO posreduju u rešavanju spora tek ako konsultacije strana nisu bile uspešne. Praksa pokazuje da samo jedna trećina sporova dospe do faze posredovanja STO, dok se preostale dve trećine reše prilikom konsultacija strana u sporu.

Konačno, značajna je funkcija STO u vidu pružanja **tehničke pomoći** i **obuke** zemljama u razvoju. Ta pomoć se najčešće obavlja putem pomoćnog organa STO – *Međunarodnog trgovinskog centra (International Trade Center – ITC)*, kao i u saradnji sa UNCTAD-om.

Takođe, treba pomenuti saradnju Svetske trgovinske organizacije sa drugim međunarodnim organizacijama, u cilju kreiranja globalne ekonomske politike. U tom cilju Svetska trgovinska organizacija saraduje sa Međunarodnim monetarnim fondom (MMF-om) i Svetskom bankom.

Osnovni principi Svetske trgovinske organizacije

Principi na kojima počiva delovanje STO se gotovo ne razlikuju od principa proklamovanih u Opštem sporazumu o carinama i trgovini, kao preteči ove organizacije.

Pored **principa najpovlašćenije nacije** i **principa nacionalnog tretmana** (zabrane diskriminacije) koji imaju isti sadržaj i značenje kao i u okviru GATT-a, treba pomenuti i **princip transparentnosti**.

Dakle, **princip najpovlašćenije nacije** ne znači da određena država članica uživa neki poseban tretman u okviru Organizacije, već da ukoliko jedna članica u trgovini sa drugom članicom ima ugovoren određeni tretman, isti tretman mora biti pružen i svim drugim državama članicama STO. Na primer, ako se za uvoz nekog proizvoda iz određena zemlje u zemlju A primenjuje carinska stopa od 5%, onda ista carinska stopa mora biti omogućena i svim drugim članicama STO koje izvoze u zemlju A isti ili sličan proizvod. Izuzetak od ovog pravila postoji samo u odnosu na države koje su deo neke regionalne integracije ili u trgovini sa nerazvijenim zemljama. Država A može omogućiti nižu carinsku stopu od 5% zemlji B bez obaveze da isto učini i prema trećim zemljama samo ukoliko su A i B u nekom obliku regionalne integracije (na primer, zoni slobodne trgovine ili carinskoj uniji). Pa tako, olakšice koje jedna članica CEFTA (istovremeno članica STO) odobri drugoj članici CEFTA (takođe članici STO) nisu po automatizmu odobrene svim drugim članicama STO. Dakle, u

okviru regionalnih integracija moguć je povlašćen tretman zemalja i odstupanje od klauzule najpovlašćenije nacije na navedeni način.

Princip nacionalnog tretmana štiti interese stranih lica, jer njihova roba nakon carinjenja ne može bilo kakvim merama (npr. fiskalnim) biti stavljena u podređen položaj u odnosu na domaću robu. Nije dopušteno ni da, u oblasti osnivanja i poslovanja, strana preduzeća budu izložena nepovoljnijoj regulaciji u odnosu na domaća preduzeća.

Konačno, suština **principa transparentnosti** jeste dužnost država članica da sve informacije o propisima i procedurama u vezi sa trgovinom budu lako i unapred dostupne javnosti i drugim državama članicama.

Međunarodna trgovina robom i uslugama zasnovana na principima najpovlašćenije nacije i nacionalnog tretmana imala je za cilj stvaranje ravnopravnih uslova za međunarodnu konkurenciju, povećanje prekograničnih trgovinskih tokova i porast blagostanja stanovništva članica. Svetski trgovinski sistem zamišljen je kao nediskriminatoran, naklonjen slobodnoj trgovini, predvidiv i podsticajan za konkurenciju.

Pristupanje i članstvo u Svetskoj trgovinskoj organizaciji

Svaka država ili teritorija koja ima autonomnu spoljnotrgovinsku politiku (odnosno poseduje međunarodni subjektivitet) može postati članica STO. Posebna kategorija članica su **zemlje u razvoju** koje mogu da koriste princip nereciprocity, o kom je već bilo reči (odnosno, mogućnost da ne uzvrate koncesijama iste vrednosti na odobrene koncesije od strane razvijenih zemalja), kao i pravo na određene rokove prilagođavanja nakon prijema. Svaka članica prilikom prijema ima pravo da zahteva status zemlje u razvoju, a da li će joj taj status biti priznat, bez obzira na njenu realnu ekonomsku situaciju, zavisi od saglasnosti drugih članica.

STO kao organizacija ne nameće posebne uslove za pristupanje, već to čine njene članice. Tek kada članice daju svoj pristanak, zemlja (ili teritorija) kandidat može postati nova članica STO. Prema tome, svaki proces pristupanja je jedinstven i zavisi od toga koliko brzo će članice dati svoj pristanak za pristupanje kandidata. Pristanak zavisi od kvaliteta ponuda kandidata i od spremnosti članica da pristanu na te uslove. Čitav proces u proseku traje oko pet godina, mada ima različitih iskustava (Kirgistan je postao član za 2 godine i 10 meseci, Kina nakon 15 godina i 5 meseci, Rusija je podnela zahtev za članstvo u GATT još 1993, a pregovori i dalje traju).

Proces pristupanja sastoji se iz četiri faze:

1. podnošenje zahteva za prijem i osnivanje radne grupe za prijem
2. pregovori o pravima i koncesijama
3. ponošenje nacrtu Izveštaja radne grupe i njegovo usvajanje
4. prijem u članstvo i potvrda od strane kandidata

Procedura prijema u članstvo započinje podnošenjem Zahteva za prijem u članstvo (eng. Application) generalnom direktoru STO. Ovo saopštenje treba da sadrži nedvosmislenu izjavu zemlje podnosioca da želi da pristupi Sporazumu o STO i da postane članica ove međunarodne organizacije. Na prvom narednom sastanku Opšteg saveta STO ovaj zahtev se razmatra, i obično se donosi odluka o osnivanju **Radne grupe za prijem** (eng. Working Party on Accession).

Članstvo u Radnoj grupi otvoreno je za sve zainteresovane članice STO. Jasno, to će učiniti one države koje imaju veći interes da utiču na spoljnotrgovinsku politiku kandidata, tj. države koje imaju razvijenije trgovinske odnose sa potencijalnom članicom. Prosečan broj članova radne grupe je oko 40.

Nakon osnivanja Radne grupe započinje sledeća faza, odnosno **pregovori sa državom kandidatom**. Jedan od zahteva koji se postavlja državi kandidatu u ovoj fazi jeste dostavljanje Generalnom savetu STO dokumenta u kome daje predlog buduće spoljnotrgovinske i ekonomske politike koji se odnosi na sporazume koji važe u STO. Taj dokument se naziva **Memorandum o spoljnotrgovinskoj politici**. Država kandidat takođe dostavlja svoju carinsku tarifu, kao i sažetak zakona koji važe na njenoj teritoriji, radi provere podataka koji su navedeni u Memorandumu.

Na osnovu dostavljenog Memoranduma članovi Radne grupe ovlašćeni su da u pisanoj formi državi kandidatu postave pitanja. Država kandidat na pitanja odgovara, takođe, u pisanoj formi. Pre prvog sastanka Radne grupe može se organizovati i više rundi pitanja. Zatim, na prvim sastancima radne grupe razmatra se usklađenost propisa države kandidata sa pravilima STO (pregovori o pravilima). Ovi pregovori su po pravilu multilateralnog karaktera, s obzirom na to da je briga članica o poštovanju pravila STO zajednička. Nakon toga, otpočinju pregovori između kandidata i zainteresovanih članica iz Radne grupe o koncesijama i drugim obavezama koje države članice zahtevaju od kandidata (pregovori o tržišnom pristupu). Ovi razgovori su uglavnom bilateralni, pošto svaka zemlja ima specifična pitanja i zahteve u odnosu na kandidata.

U razgovorima se postiže saglasnost o carinama i drugim aspektima spoljnotrgovinske politike koju će kandidat sprovesti po stupanju u Organizaciju. Važno je naglasiti da se zemlji ne nameće određena već sačinjena spoljnotrgovinska politika (carinske stope), već se u postupku pristupanja vrše usaglašavanja predloženog Memoranduma sa zahtevima članica. Na osnovu klauzule o najpovlašćenijoj naciji, ustupak u pregovorima učinjen jednoj zemlji (na primer, manje carinske stope u odnosu na predlog iz Memoranduma) važi i za sve ostale zemlje članice. S obzirom na to da će članice imati interes da što više liberalizuju spoljnotrgovinski režim kandidata, kako bi obezbedile povoljniji pristup svojim izvoznicima na tržištu nove članice, u pregovorima treba imati jaku argumentaciju za odbranu predloženog Memoranduma. Kao rezultat ovih pregovora izlazi **Lista koncesija** i obaveza **za robu**, kao i **Lista koncesija za usluge**, koje će po stupanju na snagu obavezivati kandidata.

U trećoj fazi, kada su pregovori između članica Radne grupe i kandidata završeni, Radna grupa sastavlja **Izveštaj radne grupe** u kome predstavlja uslove pristupanja (spoljnotrgovinski režim nove članice, prelazni period do njegove pune primene i slično). Dokument se podnosi na usvajanje Ministarskoj konferenciji ili Generalnom savetu i tek kada Ministarska konferencija dvotrećinskom većinom odobri pristup, kandidat može postati član STO. Ukoliko neka članica STO nije saglasna sa prijemom ona se može pozvati na odredbu Sporazuma o STO, prema kome se Sporazum neće primenjivati između te dve države. Time je završena procedura prijema u članstvo.

Država kandidat postaje članica protekom 30 dana od potpisivanja **Protokola o prijemu**. Na kraju, često je nacionalnim zakonodavstvom kandidata određeno da je potrebno da i nacionalni parlament države kandidata ratifikuje pristupanje. U tom slučaju država kandidat postaje članica protekom 30 dana od deponovanja instrumenta o ratifikaciji.

Sporazum o STO predviđa samo **prestanak članstva** po volji same članice čije članstvo prestaje povlačenjem iz Sporazuma o STO, a primenjuje se i na multilateralne trgovinske sporazume. Povlačenje i prestanak članstva u STO stupa na snagu nakon isteka šestomesečnog perioda koji započinje od datuma kada je Generalni direktor STO primio pismeno obaveštenje o povlačenju.

Svetska trgovinska organizacija trenutno broji 180 članica.

Dobijanje **statusa posmatrača** (observer status) države u STO je regulisano *Smernicama za status posmatrača vlada u STO* (Guidelines for Observer Status for Governments in the WTO). Status posmatrača u okviru STO trenutno ima 24 države.

Organi i struktura Svetske trgovinske organizacije

Kao stalni organi Svetske trgovinske organizacije ustanovljeni su:

- Ministarska konferencija
- Opšti savet
- Sekretarijat
- Saveti
- Komiteti
- Radne grupe

Organe STO čine ovlašćeni predstavnici zemalja članica. Pored ovih predstavnika, u radu organa mogu učestvovati i države koje nisu članice STO a kojima je dodeljen status **posmatrača**, a posebno one koje su u proceduri učlanjenja. Status posmatrača može biti odobren i drugim međunarodnim organizacijama, sa kojima STO ima zaključen sporazum o saradnji. Status posmatrača se stiče na osnovu zahteva države koji u obliku obaveštenja upućuju organu STO u čijem radu žele da učestvuju nakon što odgovarajući organ taj zahtev odobri.

Ministarska konferencija

Ministarska konferencija (eng. *Ministerial Conference*) je vrhovni organ STO i sastaje se jednom u dve godine, po pravilu. U sastav ovog organa ulaze visoki predstavnici svih država članica STO, i to uglavnom ministri. Kao najviši organ ona ima i najširu nadležnost i ovlašćenja, što podrazumeva donošenje odluka po svim pitanjima iz okvira bilo kod multilateralnog sporazuma STO. Odluke se donose konsenzusom, a kada to nije moguće većinom glasova. Do sada ih je održano sedam (1996. godine u Singapuru, 1998. u Ženevi, 1999. u Sijetlu, 2001. u Dohi, 2003. u Kankunu, 2005. u Hong Kongu, 2009. u Ženevi, 2011. u Ženevi i 2013. godine na Baliju).

Opšti savet

Drugi glavni organ STO je Opšti savet (eng. *General Council*), a predstavlja izvršni organ ove organizacije. Opšti savet rukovodi radom organizacije i izvršava odluke, odnosno postupa u okvirima smernica koje odredi Ministarska konferencija. U njegov sastav ulaze predstavnici (ambasadori) svih članica STO.

Opšti savet STO se sastaje po potrebi i radi preuzimanja nadležnosti **Organa za rešavanje sporova** i nadležnosti **Organa za ispitivanje trgovinskih politika**. Ova dva organa ne predstavljaju posebne organe STO, već se tako naziva Opšti savet kada odlučuje o pitanjima iz ove dve nadležnosti.

Pod upravom Opšteg saveta STO deluju saveti koji su zaduženi za nadgledanje Multilateralnih trgovinskih sporazuma, svaki usvojoj oblasti, i to:

- Savet za trgovinu robom (eng. Council for Trade in Goods);
- Savet za trgovinu uslugama (eng. Council for Trade in Services);
- Savet za trgovinske aspekte prava intelektualne svojine (eng. Council for Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights).

Ministarska konferencija je vrhovni organ STO kome je Opšti savet, kao izvršni organ podređen. Opšti savet STO razmatra i odlučuje o nekim značajnim pitanjima za rad Organizacije ali samo zato što na njega svoje nadležnosti prenosi Ministarska konferencija u periodima između dve sednice Ministarske konferencije. Sve odluke Opšteg saveta moraju biti donete u okviru smernica koje postavi Ministarska konferencija, a Ministarska konferencija na svojim sednicama zadaje zadatke koje je Opšti Savet dužan da razmotri do naredne Ministarske konferencije.

Sekretarijat

Sekretarijat STO je administrativni organ nastao transformacijom Sekretarijata GATT-a. On obavlja administrativne funkcije u užem smislu, koordinacione funkcije, tehničke funkcije, finansijske funkcije i reprezentativne funkcije u organizaciji. Ovaj organ sačinjavaju Generalni direktor, kao rukovodilac organa, njegovi zamenici i pomoćnici i drugi stalno zaposleni u Organizaciji, koji nisu predstavnici država članica. Generalni direktor imenuje zaposlene u Sekretarijatu, određuje njihove

dužnosti i pravila službe u skladu sa smernicama koje donosi Ministarska konferencija STO.

Pomoćni organi

U organizaciji STO postoji i niz pomoćnih organa u koje ubrajamo komitete (Committee), radne grupe (Working Party) i savete (Council), kada su podređeni Opštem savetu i savetima koji administriraju pojedine sporazume. Posebno interesantan je **Međunarodni trgovinski centar** (ITC), zajednički autonomni organizam STO i UN. Ovaj Centar je, prema zvaničnom tumačenju, zajednički pomoćni organ GATT-a i Ujedinjenih nacija, dok UN njime upravljaju preko UNCTAD-a. Međutim, ispitivanje ovog organa u skladu sa zahtevima opšte teorije međunarodnih organizacija dovodi do zaključka da je ovaj centar autonomni organizam dve organizacije, STO i UN, budući da je UNCTAD i sam autonomni organizam, i kao takav predstavlja institucionalizaciju saradnje STO i UN sistema u oblasti promocije izvoza.

Donošenje odluka u okviru Svetske trgovinske organizacije

Odluke u okviru STO donose se konsenzusom a svaka članica ima po jedan glas. Ukoliko se odluke ne mogu doneti konsenzusom, pravilima STO je predviđeno da se one onda donose glasanjem. Za usvajanje odluke glasanjem potrebna je dvotrećinska većina glasova prisutnih predstavnika članica STO. Ovim se nastoji ublažiti rigidnost koja postoji prilikom odlučivanja konsenzusom. Međutim, odluke po nekim pitanjima koja su posebno važna, isključivo se donose konsenzusom. Izuzetno, neke odluke se donose tročetvrtinskom većinom glasova prisutnih predstavnika članica STO, i to:

- odluke o oslobađanju članice STO od pojedinih obaveza predviđenih Multilateralnim trgovinskim sporazumima i
- odluke o povlačenju članice STO ako ona ne glasa za izmenu Statuta STO

U praksi, proces donošenja odluka podrazumeva neformalan proces uspostavljanja konsenzusa koji je poznat kao proces "**Zelene sobe**" (*Green room*). Najuzi krug odlučivanja je **Četvorka** (Kvadrilateral ili Kvad) koja uključuje predstavnike *EU, SAD, Japana i Kanade* – četiri najznačajnija entiteta u okviru STO. Kada se u Četvorci usaglase interesi oko predloga neke odluke taj predlog se šalje na razmatranje malo širem krugu zemalja poznatom kao "Zelena soba". "Zelena soba" trenutno broji 25-30 članica, u zavisnosti od pitanja koje se razmatra (zemljama u razvoju nije dozvoljeno učestvovanje u ovom krugu pregovora). Na kraju se **predlog** odluke upućuje Ministarskoj konferenciji odnosno Opštem savetu koji okupljaju sve članice STO na glasanje. Ovakav način donošenja odluka rezultira u činjenici da se na dnevnom redu Ministarske konferencije, odnosno glasanja svih država članica mogu naći samo pitanja koja su kao predlog postavile zemlje "Četvorke" odnosno članice "Zelene sobe". Zbog neuspeha u izgradnji konsenzusa na Trećoj Ministarskoj Konferenciji u Sijetlu 1999. godine predlagana je reforma procesa odlučivanja.

Većina predloga predviđa osnivanje užeg izvršnog organa koji treba da rukovodi organizacijom i omogućiti uspostavljanje konsenzusa.

Međutim, kada se jedna odluka u okviru STO donese, ona se mora i sprovesti. Države članice su te koje izvršavaju odluke, dok STO preko svojih ustanovljenih mehanizama vrši nadzor nad sprovođenjem, odnosno primenom ovih odluka. Nadzor od strane Organizacije se vrši preko **Mehanizma ispitivanja trgovinskih politika** (*Trade Policy Review Mechanism - TPRM*), kojim putem se vrši ispitivanje koliko države članice u svom spoljnotrgovskom poslovanju primenjuju pravila koja su preuzele zaključenjem bilateralnih i plulateralnih sporazuma u okviru STO. Cilj ovog mehanizma je da sve članice poštuju pravila, discipline i obaveze preuzete po multilateralnim i plulateralnim trgovinskim sporazumima, jer za razliku od današnje praxe, u vreme nastanka GATT-a mnoge članice nakon učlanjenja nisu bile dosledne u primeni ovog sporazuma.

Osim toga, nadzor mogu vršiti i članice koje, ukoliko otkriju neko neslaganje mera pojedinih članica, mogu pokrenuti **Proceduru za rešavanje sporova**. Svi sporovi u Organizaciji po Sporazumu o STO i sporovi između članova podležu proceduri za rešavanje sporova.

Rešavanje sporova

Jedna od osnovnih funkcija STO je administriranje **Dogovora o pravilima i procedurama za rešavanje sporova** (Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes) koji je pridodat Sporazumu o STO kao Aneks 2. Ovaj Dogovor je osnova za rešavanje sporova između članica povodom prava i obaveza koje konstituiše Sporazum o STO.

Za sprovođenje pravila i procedura iz Dogovora osnovan je poseban **Organ za rešavanje sporova** (*Dispute Settlement Body - DSB*) čije funkcije obavlja Opšti savet STO koji se posebno sastaje radi razmatranja pitanja iz oblasti rešavanja sporova.

Prvu fazu u proceduri rešavanja sporova okviru STO predstavljaju **konsultacije** (*Consultations*). Konsultacije, podnošenjem zahteva, inicira članica STO koja smatra da je oštećena nekim aktivnostima druge članice. Članica na koju se zahtev odnosi mora odgovoriti u roku od 10 dana od dana prijema zahteva i uči u konsultacije. Na zahtev bilo koje strane učesnice spora i po dogovoru strana mogu se zatražiti pružanje **dobrih usluga, mirenja i posredovanja** (*good offices, conciliation and mediation*). Ove usluge su dobrovoljne i pruža ih Generalni direktor.

Druga faza u proceduri rešavanja spora je **osnivanje panela**. Na zahtev tužilačke strane panel se osniva na narednom sastanku Organa za rešavanje sporova. Paneli imaju mandat da ispituju slučaj koji je iznet pred Organ za rešavanje sporova i da donesu takve zaključke koji će pomoći Organu za rešavanje sporova u davanju preporuka ili donošenju odluka u vezi tog spora. Paneli su, obično, sastavljeni od tri

paneliste (u sastav panela ulaze visoko kvalifikovani vladini i nevladini službenici, lica koja su predavala ili objavljivala u oblasti trgovinskog prava ili politike, kao i lica koja su radila kao trgovinski atašei zemalja članica STO).

Sledeća faza u proceduri rešavanja sporova je samo funkcionisanje panela. Paneli imaju ulogu da pomognu Organu za rešavanje sporova u vršenju njegovih obaveza, tako što će sačiniti objektivnu procenu slučaja. Kada stranke ne uspeju da dođu do uzajamno zadovoljavajućeg rešenja, panel će, u pisanoj formi, prezentirati svoj **nalaz** organu za rešavanje sporova. Zatim panel dostavlja stranama nacrt opisnog dela izveštaja, a nakon protoka vremena koje odredi panel strane u sporu podnose pisane komentare na nacrt.

Naredna faza u procesu rešavanja sporova je usvajanje izveštaja panela od strane Organa za rešavanje sporova. Izveštaj panela biće usvojen na sastanku Organa za rešavanje sporova, osim ako strana u sporu ne obavesti Organ za rešavanje sporova da se žali, ili ako Organ za rešavanje sporova konsenzusom odluči da ne usvoji izveštaj. Ukoliko se neka od strana u sporu žalila, onda se postupak po žalbi nameće kao faza procesa rešavanja sporova. Organ za rešavanje sporova je u svrhu razmatranja žalbi osnovao **Drugostepeni organ** (članovi ovog organa su lica poznatog ugleda koji su eksperti u oblasti prava i međunarodne trgovine i drugim oblastima koje tretiraju pojedini sporazumi).

Kada panel ili Drugostepeni organ zaključe da mera nije u skladu sa odgovarajućim sporazumom preporučiće strani u sporu da uskladi svoju meru sa odredbom sporazuma. U preporuci se mogu sugerisati i načini usklađivanja mera sa sporazumom. Međutim, usvajanjem izveštaja panela, odnosno Drugostepenog organa ne završava se procedura rešavanja sporova. Važna faza ovog procesa je primena i posebno nadzor nad primenom preporuka odnosno odluka.

Sledeća faza u procesu rešavanja sporova je određivanje **kompensacije** oštećenim članicama i odobravanje **suspenzije koncesija** članici za koju je utvrđeno da krši pravila STO. Organ za rešavanje sporova, na zahtev, daje ovlašćenje za suspenziju koncesija ili drugih obaveza. Ako članica kojoj je preporuka ili odluka upućena ima primedbi na nivo suspendovanih koncesija slučaj će se izneti pred **arbitražu**. Strane prihvataju odluku arbitra kao konačnu i ne mogu tražiti drugu arbitražu. Organ za rešavanje sporova hitno se obaveštava o odluci arbitra i na zahtev daje ovlašćenje za suspenziju koncesija ili drugih obaveza. Suspenzija koncesija ili drugih obaveza je privremenog karaktera i primenjuje se dok se mera koja je nekonzistentna sa odnosnim sporazumom ne ukloni ili dok članica kojoj je preporuka ili odluka upućena ne pruži rešenje za poništenje ili umanjivanje koristi, odnosno dok se ne postigne uzajamno zadovoljavajuće rešenje.

Sporazumi Svetske trgovinske organizacije

Kao što je na početku navedeno, neuspeli pokušaj stvaranja Međunarodne trgovinske organizacije, kao jedne od institucija osnovanih u Breton Vudsu, rezultirao je pristupanjem 23 države sveta Opštem sporazumu o carinama i trgovini (GATT). Dvadeset tri države potpisnice GATT-a pokrenule su postepenu trgovinsku liberalizaciju i uklanjanje protekcionističkih mera u trgovini robom koje su predstavljale ostavštinu 30-tih godina prošlog veka. Tokom 47 godina i 8 rundi pregovora, sve do 1994. godine, razvijan je multilateralan trgovinski sistem, koji prerasta u Svetsku trgovinsku organizaciju.

Mehanizam svog delovanja, Svetska trgovinska organizacija danas pre svega, ispoljava kroz sporazume kojima su regulisane pojedine oblasti i aspekti međunarodne trgovine među državama članicama. Ovi sporazumi se mogu podeliti u tri grupe:

1. *Sporazumi koji se odnose na snižavanje carinskih i necarinskih barijera u međunarodnoj trgovini,*
2. *Sporazumi koji utiču na unifikaciju pravnih normi u zemljama članicama,*
3. *Sporazumi koji regulišu ključne procedure prilikom realizacije spoljno-trgovinskih poslova*

U prvu grupu sporazuma, koji se odnose na snižavanje carinskih i necarinskih barijera u međunarodnoj trgovini kako bi se omogućio konkurentan pristup na tržište zemalja članica, spadaju:

- *Opšti sporazum o carinama i trgovini iz 1994. godine – GATT 1994,*
- *Sporazum o trgovini poljoprivrednim proizvodima i*
- *Sporazum o tekstilu i odeći*

Opšti sporazum o carinama i trgovini (GATT 1994) - međunarodni ugovor GATT, zaključen 1947. godine (GATT 1947) pretrpeo je značajne izmene 1994. godine, pa se taj novi i izmenjeni sporazum označava kao GATT 1994 i on je danas sastavni deo sistema sporazuma STO. GATT 1994, predstavlja dakle skup unapređenih postojećih pravila, mehanizama i instrumenata koji se tiču zaštite pre svega carinske politike država članica. Među njima su najznačajniji:

- carine postaju jedini legitimni instrument zaštitne politike na granici;
- primena necarinskih mera zaštite je u principu zabranjena (osim u specijalnim slučajevima koji su precizno definisani);
- zemlje članice STO su preuzele obavezu da u detaljno preciziranim rokovima ostvare postepeno snižavanje postojećih carinskih stopa ili njihovo potpuno ukidanje za pojedine proizvode;
- reciprocitetom u carinskim koncesijama utvrđuju se i takozvane konsolidovane carinske stope za pojedine proizvode, koje postaju obavezujuće i ne mogu se

jednostavno menjati, odnosno povećavati, bez kompenzacije glavnim trgovinskim partnerima;

- isključuje se diskriminacija zemalja članica i uvoznih proizvoda u odnosu na domaće, a klauzula najpovlašćenije nacije se bezuslovno primenjuje prema svim članicama STO;
- uvozni proizvodi iz zemalja članica STO imaju tzv. "nacionalni tretman", tj. moraju imati isti tretman kao i domaći proizvodi.

Prvo poglavlje GATT-a 1994 reguliše klauzulu *najpovlašćenije nacije* i *koncesione liste*. Klauzula najpovlašćenije nacije, o čijem je značenju već bilo reči, regulisana je članom 1 GATT-a. Član 2 Sporazuma obuhvata liste carinskih koncesija. Naime, u multilateralnim trgovinskim pregovorima uvek postoji i deo u kome zemlje bilateralno (jedna drugoj) traže kod uvoza određenih proizvoda carinske povlastice (koncesije). Po usaglašavanju se koncesije potvrđuju bilateralnim sporazumom. One se mogu menjati samo po osnovu sporazuma zemalja koje su ih dogovorile, pa se te povlastice zato nazivaju i "vezanim carinama". Naime, da bi od navedenih koncesija kasnije odustala, zemlja mora pružiti određene kompenzacije zemlji sa kojom je potpisala bilateralni sporazum.

Lista carinskih koncesija ima za cilj da obaveže zemlje koje daju koncesije odnosno povlastice u spoljnoj trgovini nekoj drugoj zemlji, da ih prijave GATT-u, kako bi ih organi GATT-a mogli kontrolisati i postepeno transparentno širiti i na druge zemlje. Time liste koncesija postaju stabilan instrument liberalizacije međunarodne trgovine. Pored navedenog, obaveza zemalja članica je, takođe, da *konsoliduju (registruju) svoje carinske tarife* u GATT-u. Posle konsolidacije, carinske stope mogu se samo smanjivati, a nikako povećavati.

U drugom poglavlju GATT-a 1994 regulisan je princip tzv. *nacionalnog tretmana i necarinske barijere*. Prema principu nacionalnog tretmana (član 3), o kom je takođe bilo reči, po obavljenom carinjenju i uvoznim procedurama na granici, naknadno se ne smeju uvoditi dodatni porezi, takse, veće prevozne tarife, standardi kvaliteta i slično. U drugom delu ovog poglavlja regulisane su i tzv. *necarinske barijere* (članovi 4-13). Pod necarinskim barijerama se podrazumevaju sve mere i postupci jedne ili više država koji narušavaju slobodnu svetsku trgovinu, bilo da je ograničavaju ili "neprirodno" stimulišu, koji štite domaću privredu od inostrane konkurencije, a čija primarna namera nije povećanje budžetskih prihoda. Necarinske barijere se smatraju najvećom preprekom slobodne međunarodne trgovine, a neke od njih je teško i otkriti. U praksi se najčešće javljaju kao: kontingenti, kvote, dozvole, prelevmani na poljoprivredne proizvode, minimalne uvozne cene, razne uvozne takse, izvozne subvencije i slično. Ove mere, prema GATT-u, mogu se primenjivati samo privremeno i u precizno definisanim situacijama, kao što su platnobilansne teškoće, visoka nezaposlenost, poremećaj usled naglog i preteranog povećanja uvoza određenog proizvoda, iz razlogi bezbednosti, zaštite zdravlja i čovekove okoline i slično.

Treće poglavlje odnosi se na proceduralna pitanja, kao što su organi i način rada GATT-a, kazne, prekršaji, odredbe o multilateralnim trgovinskim pregovorima, mogućnost povlačenja koncesija i slično. U ovom poglavlju regulisan je i antidampinški postupak prema zemljama koje izvoze po cenama nižim od normalnih, pa tako nelojalnom konkurencijom štete domaćoj proizvodnji u zemljama uvoznicama. U ovom poglavlju regulisana je i mogućnost uvođenja *kompensatornih carina*, koje imaju za cilj do poništenja izvozne premije i proizvodne subvencije u zemlji izvoza. Regulisane su i državne nabavke kako bi se i one obavljale transparentno i bez diskriminacije.

Četvrto poglavlje GATT-a pod naslovom *Trgovina i razvoj* uneto je 1965. godine kako bi GATT ubuduće više uvažavao položaj zemalja u razvoju. Na osnovu ovog poglavlja, na Drugom zasedanju UNCTAD-a u Nju Delhiju 1968. godine razvijene zemlje usvojile su *Opštu šemu carinskih povlastica* (preferencijala) za proizvode poreklom iz zemalja u razvoju, koji se izvoze na tržišta razvijenih zemalja. Od ove šeme zemlje u razvoju su imale velikih koristi, jer su bez carina mogle izvoziti svoje industrijske (delom i poljoprivredne) proizvode na tržišta razvijenih zemalja, koje su te preferencijale odobrile, a da za uzvrat nisu morale davati nikakve kontraustupke u svojoj spoljnotrgovinskoj politici.

Sporazum o trgovini poljoprivrednim proizvodima reguliše spoljnotrgovinsku razmenu zemalja u oblasti poljoprivrede, pri čemu se u poljoprivredi po prvi put primenjuju pravila slična onim koja se već decenijama primenjuju u trgovini industrijskim proizvodima. Imajući u vidu značaj poljoprivrede, u mnogim zemljama postoje programi podrške koji imaju za cilj podsticanje proizvodnje hrane. Sa druge strane, ovakvi programi mogu itekako uticati na spoljnotrgovinsku razmenu poljoprivrednih proizvoda. Programi domaće podrške obuhvataju širok spektar mera čiji je cilj porast poljoprivredne proizvodnje, povećanje prihoda zemljoradnika, ili stimulisanje ruralnog stanovništva da se bavi poljoprivredom. Spektar programa se kreće od direktne podrške cena (garantovanje cena poljoprivrednih proizvoda) do subvencionisanja inputa čime se smanjuju troškovi proizvodnje. Ako se zemljoradniku garantuje cena proizvoda ili ukoliko za uložena sredstva plaća manje od tržišne cene, on se time podstiče na veću proizvodnju.

Da bi se omogućio razvoj domaće poljoprivredne proizvodnje, u spoljnotrgovinskoj razmeni poljoprivredni proizvodi su obično bili podložni *necarinskim barijerama* (Non Tariff Barriers, NTB). Necarinske barijere obuhvataju, na primer, kvote kojima se ograničava obim uvoza, minimalne uvozne cene ili promenljive uvozne dažbine. Primenom ovakvih spoljnotrgovinskih barijera ograničava se pristup tržištu i onim zemljama koje bi mogle da ponude proizvode po nižim cenama od domaćih.

Urugvajskom rundom pregovora zemlje članice su se složile da u budućnosti zabrane necarinske barijere i da sve postojeće konvertuju u carinske tarife izračunavanjem odgovarajućih tarifnih ekvivalenata. U mnogim zemljama, obračunati tarifni ekvivalenti necarinskih barijera su bili izuzetno visoki (200-300 procenata).

Sporazum o tekstilu i odeći – u vezi sa ovim sporazumom treba reći da su do pojave Svetske trgovinske organizacije, visokorazvijene zemlje (najveći uvoznici tekstilnih proizvoda) imale dominantnu ulogu u određivanju tržišnih pravila trgovine tekstilnim proizvodima, sprovodeći pre svega, protekcionističke spoljnotrgovinske mere. Početkom šezdesetih godina dvadesetog veka međunarodna trgovina tekstilom i odećom je izašla iz okrilja GATT-a. S obzirom na to da se tekstilna industrija razvijenih zemalja, zbog konkurencije vrlo jeftinih i sve kvalitetnijih proizvoda iz zemalja u razvoju našla u velikim teškoćama, razvijene zemlje preduzimaju mere zaštite koje su odudarale od pravila GATT-a.

Od 1974. godine međunarodna trgovina tekstilom i odećom se regulise *Međunarodnim sporazumima o tekstilu* (Multi fibre Agreements - MFA). Režim MFA je definisao pravila na osnovu kojih su se primenjivale kvote, kroz bilateralne sporazume ili unilateralne akcije, uobičajeno dozvoljavajući godišnju stopu rasta kvota od 6 procenata. Takav sistem je obezbedio transparentnost, kao i određeni stepen predvidljivosti. Međutim, tokom vremena postao je previše komplikovan i restriktivan, sa brojnim negativnim efektima (npr. stopa rasta od 6 procenata često je, putem bilateralnih sporazuma u praksi bila drastično smanjena).

Sporazum o tekstilu i odeći (*Agreement on Textiles and Clothing - ATC*) predviđa sistem za fazno uključivanje bilateralnih sporazuma po MFA u GATT, ali isto tako obuhvata i trgovinu tekstilom i odećom koja je bila ograničena izvan MFA. Centralni element ovog Sporazuma je progresivna i vremenski određena integracija sektora tekstila i odeće u GATT iz 1994. godine.

Ipak, iako je ovim Sporazumom bilo predviđeno da se, postepeno, do 2005. godine ostvari slobodna trgovina tekstilnim proizvodima na međunarodnom nivou, na snazi ostaju mnogobrojni bilateralni sporazumi kojima se ograničava potpuna liberalizacija trgovine u okviru ovog sektora (najviše se odnosi na Evropsku uniju).

U drugu grupu sporazuma (sporazumi koji utiču na unifikaciju pravnih normi u zemljama članicama) spadaju:

- *Sporazum o investicionim merama koje utiču na trgovinu*
- *Opšti sporazum o trgovini uslugama (General Agreement on Trade in Services - GATS)*
- *Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights - TRIPs)*

Sporazumi ove grupe koncentrisani su na unifikaciju, odnosno ujednačavanje zakonske regulative u zemljama članicama Svetske trgovinske organizacije. Za razliku od prethodne grupe sporazuma, ovde osnovni instrument spoljnotrgovinske politike ne predstavlja carina, već pravne norme kojima se eliminišu pravne barijere u međunarodnoj trgovini uslugama i oblasti intelektualne svojine. Već je navedeno u prethodnom delu teksta da je regulativa prometa uslugama, kao i pravima intelektualne svojine predstavljala razliku, odnosno novinu u nadležnosti STO, u

odnosu na GATT, čiji je predmet regulisanja bio isključivo promet određene vrste robe, odnosno proizvoda.

Opšti sporazum o trgovini uslugama (GATS) reguliše liberalizaciju usluga na potpuno isti način kao što GATT reguliše međunarodni promet robe (klauzula najpovlašćenije nacije, nediskriminacija, koncesije, nacionalni tretman i sl.). Zemlje članice prethodno vode pregovore i zaključuju bilateralne ugovore o određenim koncesijama u oblasti trgovine uslugama, a zatim se to konsoliduje u GATS-u radi njegove postupne transparentnosti.

Ukoliko je neka vrsta usluga izuzetno osetljiva u nacionalnoj privredi (na primer zdravstvo), te liberalizacija korišćenja stranih usluga ne sme biti brža, to se mora precizno regulisati nacionalnim zakonodavstvom i prijaviti GATS-u. Predviđeno je da se svake pete godine vode novi multilateralni pregovori o liberalizaciji međunarodnih usluga.

Sporazum o trgovini uslugama zasniva se na tri elementa: prvi je serija dospelih obaveza u vezi sa trgovinom uslugama koji će se primenjivati na sve članice STO, drugi su nacionalne liste koncesija koje sadrže obaveze koje će biti predmet kontinuiranog procesa liberalizacije, dok treći element čine aneksi koji se odnose na specifičnosti liberalizacije kod pojedinih vrsta usluga.

Prvi deo Sporazuma o trgovini uslugama reguliše polje njegove primene. Usluge su podeljene na:

- usluge koje se pružaju sa teritorije jedne zemlje na teritoriji druge zemlje članice (PTT, telekomunikacione usluge i sl.);
- usluge koje se pružaju na teritoriji jedne zemlje korisnicima iz neke druge zemlje članice (npr. u turizmu);
- usluge koje se obezbeđuju putem komercijalnog prisustva privrednih subjekata jedne zemlje na teritoriji neke druge zemlje članice (npr. bankarske usluge, građevinske usluge, itd.);
- usluge koje pružaju fizička lica, državljani jedne zemlje, na teritoriji neke druge zemlje (razne vrste profesionalnih usluga).

Od članica STO zahteva se do obezbede da monopoli i ekskluzivni pružaoci usluga svojim ponašanjem ne narušavaju konkurenciju, dok bi restriktivna poslovna praksa trebalo do bude predmet konsultacija između država članica, sa ciljem njene eliminacije.

Drugi deo Sporazuma o uslugama (GATS) reguliše obaveze i discipline zemalja. Najznačajnija odredba odnosi se na **klauzulu najpovlašćenije nacije**, kojom se određuje da će svaka članica STO odmah i bezuslovno dodeliti uslugama ili pružiocima usluga jedne države članice, tretman koji nije nepovoljniji od tretmana koji ta članica dodeljuje sličnim uslugama ili pružiocima usluga bilo koje druge zemlje članice. Međutim, istovremeno se priznaje da postoji saglasnost o tome da

tretman najpovlašćenije nacije nije moguć u svim uslužnim delatnostima i stoga je predviđeno da članice mogu do navedu određene izuzetke od primene ovog tretmana, ali samo jednako prema svim članicama STO. Aneks o takvim izuzecima (koji je sastavni deo samog Sporazuma o trgovini uslugama) sadrži uslove pod kojim će oni biti preispitivani nakon pet godina i definiše njihovo okončanje u roku od deset godina.

Takođe značajno načelo sadržano u GATS-u je i **načelo transparentnosti**. Ono obuhvata obavezu publikovanja svih relevantnih zakona i propisa države članice. Odredbe o pružanju olakšica zemljama u razvoju (u cilju povećanja njihovog učešća u svetskoj trgovini uslugama), predviđaju postizanje dogovora kroz pregovore o koncesijama, o pristupu tehnologiji, poboljšanju pristupa distributivnim kanalima i informativnim mrežama, kao i liberalizaciju pristupa tržištu u sektorima od interesa za zemlje u razvoju.

Treći deo Sporazuma o uslugama obuhvata obaveze u vezi sa pristupom tržištu i **princip nacionalnog tretmana**. Ove obaveze nemaju karakter opštih obaveza, već ih svaka članica STO preuzima na osnovu svoje nacionalne liste koncesija. To znači, u slučaju pristupa tržištu, da će svaka članica STO dodeliti uslugama i pružaocima usluga druge članice, tretman koji ne može biti nepovoljniji od tretmana određenog pod uslovima i ograničenjima navedenim u njenoj listi koncesija i usaglašenog pregovorima. Cilj odredbe o pristupu tržištu je da se postepeno, u svakoj narednoj rundi pregovora, eliminišu sledeća ograničavanja: broja pružaoca usluga, ukupne vrednosti uslužnih transakcija, ukupnog broja uslužnih transakcija i ukupnog broja zaposlenih.

Odredba o nacionalnom tretmanu obavezuje do se i strani i domaći pružalac usluga tretiraju na isti način. Međutim, predviđa se i dozvoljava mogućnost formalno drugačijeg tretmana stranog pružaoca, ali samo pod uslovima da svi strani pružaoci usluga budu u jednakom položaju, ukoliko je njihova zemlja članica STO. Na osnovu ovih odredbi u EU je početkom 2007. godine liberalizovano kretanje radnika koji pružaju usluge, s tim do se na njih primenjuju uslovi rada u zemlji korisnici (uvoznici) usluga.

Četvrti deo Sporazuma o uslugama obezbeđuje uslove za progresivnu liberalizaciju u oblasti usluga, putem sukcesivnih rundi (najčešće posle svakih pet godina) pregovora o trgovini uslugama u kojima će se dalje liberalizovati uslovi utvrđeni u nacionalnim listama koncesija.

Peti deo Sporazuma o uslugama sadrži institucionalne odredbe, uključujući konsultacije i rešavanje sporova, kao i uspostavljanje **Saveta za usluge**. Ovim delom predviđa se mogućnost postojanja opštih izuzeća od obaveza po osnovu Sporazuma, kao i izuzeća radi zaštite bezbednosti zemlje. Takođe se predviđa i da se u budućnosti iniciraju pregovori radi smanjivanja i postepenog ukidanja subvencionisanja usluga.

Konačno, posebna pitanja Sporazuma o uslugama regulisana su aneksima kojih ima osam, i to:

- Aneks o izuzecima od primene klauzule najpovlašćenije nacije
- Aneks o kretanju fizičkih lica koja pružaju usluge
- Aneks o uslugama vazdušnog saobraćaja
- Aneks o uslugama pomorskog saobraćaja
- Aneks o telekomunikacionim uslugama
- Aneks o turističkim uslugama
- Aneks o uslugama bankarstva i osiguranja
- Aneks o profesionalnim uslugama

Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine (TRIPs) nastao je usled rastuće potrebe da se zaštiti industrijska svojina. Sporazum tretira primenu osnovnih principa GATT-a i odgovarajućih principa relevantnih međunarodnih sporazuma o pravu intelektualne i industrijske svojine (patenti, inovacije, trgovački znaci i marka usluga, modeli, dizajn, geografsko poreklo proizvoda, trgovačke tajne, znanje i iskustvo, uključujući borbu protiv kopiranja knjiga, diskova i sl.) Uveden je osnovni princip prema kome nijedna zemlja (odnosno njeni subjekti) ne sme koristiti tuđa znanja, bez saglasnosti vlasnika tih znanja, niti ih krivotvoriti.

Definisan je maksimalni rok zaštite pojedinih oblika intelektualne i industrijske svojine. Književna i naučna dela štite se u vremenskom trajanju od 70 godina, patentni 20 godina, a inovacije u trajanju od 25 godina. Industrijski dizajn (modeli i uzorci) štite se 10 godina, industrijski, uslužni i trgovinski žig (znak) kao i geografska oznaka porekla proizvoda štiti se sve dok firma uspešno i zakonito postoji. Predviđeni su postupci efikasne zaštite, uključujući i rigorozne kazne i oduzimanje imovine i dobiti po osnovu krivotvorenja (krađe) intelektualne i industrijske svojine.

U treću grupu sporazuma (sporazumi koji regulišu ključne procedure prilikom realizacije spoljnotrgovinskih poslova) spadaju:

- Sporazum o antidampingu
- Sporazum o subvencijama i kompenzatorskim merama
- Sporazum o primeni sanitarnih i fitosanitarnih mera,
- Sporazum o tehničkim preprekama u međunarodnoj trgovini,
- Sporazum o carinskoj vrednosti
- Sporazum o kontroli pre isporuke
- Sporazum o pravilima o poreklu robe

Sporazum o antidampingu – u ovom sporazumu, Svetska trgovinska organizacija definiše damping kao izvoz proizvoda u drugu zemlju po ceni koja je niža od normalne cene. Takođe, navodi se da zemlje članice STO mogu, u skladu sa Sporazumom, da sprovedu mere zaštite domaćeg tržišta ukoliko se dokaže postojanje dampinga.

Damping je široko rasprostranjena praksa zemalja, posebno onih koje imaju problema u prometu sa inostranstvom ili imaju hroničan nedostatak stranih, posebno konvertibilnih sredstava plaćanja (iako to nije i dovoljna pretpostavka za uspeh na inostranom tržištu i ostvarivanje zadovoljavajućeg nivoa konkurentnosti).

Najčešće je prisutan na razvijenim tržištima, na kojim izvoznici vide najbolje prilike za ekspanziju, pri čemu je damping jedan od načina da se domaća industrija učini nekonkurentnom. Jednom kada je to postignuto, cena uvezene robe može biti povećana. Ukratko, izvoznik može praktikovati damping s malim profitom kratkoročno, ali s vrlo velikim dugoročno. U periodu sedamdesetih i osamdesetih godina XX veka, antidampinške mere su se često sprovodile, naročito u SAD, gde je 1976. godine ustanovljeno da čak 23 od 28 stranih proizvođača automobila primenjuje dampinšku strategiju. Za dampinške cene su na tom tržištu optuženi i japanski proizvođači televizora, kao i preduzeća za proizvodnju čelika. Vlade evropskih zemalja su takođe uvele primenu antidampinških propisa na uvoz čelika.

Damping se smatra jednim od vidova nelojalnog spoljnotrgovinskog poslovanja. Javlja se kada zemlja izvoznica nema komparativne prednosti u proizvodnji nekog proizvoda, a plasira ga na tržište druge zemlje po ceni koja je niža od cene koja se formira na domaćem tržištu (zemlje izvoznice). Dakle, upoređivanjem cene koju izvezeni proizvod ima na tržištu zemlje izvoznice i tržištu zemlje uvoznice može se ustanoviti da li damping postoji.

Dampinške cene se mogu utvrditi na nekoliko načina. Kao prvo, to je cena koja je drastično niža od konkurentske. Međutim, kao takva ne mora biti okarakterisana kao dampinška, već se utvrđuje takozvana **normalna cena**. To je cena po kojoj se proizvod prodaje na tržištu zemlje iz koje se izvozi. U slučaju da se proizvod prodaje samo na inostranom tržištu, vrši se upoređivanje sa cenama istog proizvoda na trećim tržištima. Ukoliko ni to nije moguće (iz različitih razloga), vrši se takozvano zidanje cena (cena se "zidanjem" dobija kao kombinacija odnosno zbir proizvodnih i drugih troškova koje je izvoznik ostvario i uobičajene, normalne marže odnosno zarade).

Pored kalkulacije normalne cene, bitno je utvrditi učešće uvoza datog proizvoda u ukupnom uvozu takvog ili sličnog proizvoda pogođene zemlje. O dampingu se može govoriti, odnosno može se tvrditi da **damping postoji** ukoliko je **učešće uvoza datog proizvoda u ukupnom uvozu takvog ili sličnog proizvoda pogođene zemlje veće od 3%, uz uslov da je cena niža od normalne preko 2%** (kada je, na primer, učešće u uvozu manje od 3%, a cena niža od normalne za preko 2%, ne može se tvrditi da damping postoji).

Sporazumom o antidampingu državama članicama je omogućeno da reaguju adekvatnim antidampinškim merama, ali samo u slučajevima u kojima postoji prava povreda konkretne domaće privrede. Da bi došlo do primene ove mere država treba da dokaže da damping postoji, da utvrdi u kojoj meri postoji (tj. za koliko je niža

izvozna cena u poređenju sa cenom zastupljenom na tržištu zemlje izvoznice), kao i da dokaže da je damping stvarno prouzrokovao povredu ili da postoji opasnost da je izazove.

Ukoliko istraga pokaže da postoji damping i da je naneta šteta domaćoj industriji, izvozna kompanija može da preduzme meru povećanja svojih cena na dogovoreni nivo i izbegne uvođenje **antidampinških uvoznih carina**. U tom smislu Sporazum utvrđuje detaljan postupak iniciranja antidampinških sporova, metod za sprovođenje odgovarajućih ispitivanja, kao i uslove koji obezbeđuju svim zainteresovanim stranama podnošenje odgovarajućih dokaza.

Mere antidampinga ne mogu trajati duže od 5 godina od dana uvođenja, osim ukoliko ispitivanje ne pokaže da bi prestanak njihove primene prouzrokovao štetu.

Sporazum o subvencijama i kompenzatorskim merama ima dvostruki cilj: reguliše korišćenje subvencija i određuje mere koje zemlje mogu preduzimati u odnosu na efekte subvencija. Sporazumom se daje mogućnost državi ili da pokrene proceduru za rešavanje sporova tražeći povlačenje subvencije (ili otklanjanje negativnog efekta njenog dejstva) ili da sama sprovede istragu i utvrdi posebnu carinu (poznatu kao "kompenzatorna carina") za uvoz onog subvenisanog proizvoda za koje je ustanovljeno da ugrožava domaće proizvođače.

Iako Svetska trgovinska organizacija u načelu zabranjuje upotrebu subvencija, Sporazumom o subvencijama i kompenzatornim merama definišu se tri kategorije subvencija:

1. Zabranjene subvencije
2. Subvencije povodom kojih je moguće voditi spor i
3. Dozvoljene subvencije

Zabranjene subvencije utiču na ometanje slobodnih tokova robe i usluga i shodno tome, ugrožavaju trgovinu ostalih zemalja članica. U zabranjene subvencije spadaju:

- Izvozne subvencije (subvencije koje su usmerene povećanju izvoza), i
- Subvencije supstitucisanja uvoza (subvencije koje su usmerene većoj upotrebi domaćih od uvoznih proizvoda)

Status zabranjenih subvencija moguće je dovesti u pitanje prema proceduri o rešavanju sporova u okviru STO i one su predmet ubrzanog postupka. Ukoliko se u procesu rešavanja nesporazuma utvrdi da je određena subvencija zabranjena, ona momentalno mora biti povučena. U protivnom, zemlja koja se žali može uvesti protivmere. Ukoliko su domaći proizvođači pogođeni uvozom subvencionisanih proizvoda, dozvoljeno je uvođenje kompenzatorne carine.

Kompenzatorna carina (kao paralela antidamping carini) može se uvesti samo pošto je zemlja uvoza sprovela detaljno istraživanje slično onom koje se zahteva za antidamping. Postoje detaljna pravila na osnovu kojih se odlučuje da li je proizvod

subvencionisan (što nije uvek jednostavno), zatim kriterijumi na osnovu kojih se odlučuje da li uvoz subvencionisanih proizvoda nanosi štetu domaćoj industriji, kao i postupci za pokretanje i vođenje istraživanja i pravila o primeni kompenzatornih mera (obično je to period od pet godina).

Subvencije u pogledu kojih je moguće voditi spor su dozvoljene, ali ih je moguće dovesti u pitanje u okviru multilateralnog rešavanja sporova ili uvođenjem kompenzatorne mere, ukoliko imaju nepovoljno dejstvo na interese druge zemlje članice. Ovde spadaju subvencije koje prouzrokuju štetu domaćoj industriji zemlje koja vodi spor zbog uvoza subvencionisanih proizvoda.

Dozvoljene subvencije – Sporazum o subvencijama i kompenzatornim merama sadrži tri usko definisane kategorije subvencija koje su dozvoljene, odnosno koje se ne mogu dovesti u pitanje multilateralno, niti mogu biti predmet kompenzatornih radnji ukoliko su u okviru određenih granica. Dozvoljene subvencije su:

- subvencije za bazična istraživanja i prekonkurentni razvoj,
- pomoć nerazvijenim regionima,
- subvencije koje se odnose na zaštitu životne sredine.

One su dozvoljene jer je verovatnoća da će izazvati nepovoljne posledice sasvim neznatna, ili zato što se smatra da imaju posebnu vrednost i da ih stoga treba podsticati.

Sporazum uzima u obzir da subvencije igraju značajnu ulogu u ekonomskom razvoju zemalja u razvoju i obezbeđuje specijalan i diferencijalni tretman za ove članice. Zemlje u razvoju takođe imaju povlašćen tretman ukoliko je njihov izvoz predmet ispitivanja koje se tiče uvođenja kompenzatorne carine.

Sporazum o primeni sanitarnih i fitosanitarnih mera ističe osnovna prava i obaveze država članica u spovođenju mera kojima se obezbeđuje ispravnost hrane namenjene ljudskoj ishrani (zdravstvena ispravnost namirnica), zaštita zdravlja životinja (sanitarne mere) ili biljaka (fitosanitarne mere), kada takve mere imaju uticaj na međunarodnu trgovinu.

Ovim Sporazumom se omogućava da zemlje članice STO uspostave standarde u pogledu sanitarne i fitosanitarne zaštite i preduzmu sve neophodne mere, ali samo pod uslovom da se zasnivaju na naučnim principima i da se primenjuju samo u onoj meri koja je neophodna da bi se očuvalo zdravlje ljudi, životinja i biljaka. Države članice STO prilikom primene ovih mera ne bi smele da proizvoljno ili nepravično vrše diskriminaciju među članicama, ili da dovedu do prikrivene restrikcije međunarodne trgovine. Sanitarne i fitosanitarne mere (SPS) se mogu koristiti samo pod sledećim uslovima:

- sve SPS mere moraju biti zasnovane na naučnim činjenicama
- SPS mere ne smeju ograničavati međunarodnu trgovinu

- prilikom primene SPS mera nije dozvoljena diskriminacija među zemljama u kojima postoje slični ili isti uslovi.

Sporazum o primeni SPS mera podstiče zemlje članice STO da koriste međunarodne standarde i preporuke u svim slučajevima kada oni postoje. Članicama je, međutim, dozvoljeno da koriste i viši nivo sanitarne i fitosanitarne zaštite od nivoa koji pružaju međunarodni standardi, ukoliko se na osnovu naučno zasnovane procene rizika utvrdi da je takav nivo zaštite neophodan. Ukoliko ne postoje odgovarajući međunarodni standardi, zemlje članice mogu da primenjuju mere zasnovane na naučnim metodama ili da preuzimaju odgovarajuće standarde drugih zemalja.

Na osnovu sporazuma o primeni SPS mera formiran je **Komitet za sanitarne i fitosanitarne mere** koji omogućava redovne konsultacije o ispravnosti hrane ili merama zaštite zdravlja biljaka i životinja, koje utiču na međunarodnu trgovinu. Komitet takode vodi računa o adekvatnoj primeni odredaba Sporazuma o SPS merama.

Osim toga, Sporazum o primeni SPS mera izričito predviđa mogućnost za zemlje u razvoju i nerazvijene zemlje da traže tehničku pomoć u cilju poboljšanja sistema zaštite ispravnosti hrane i sistema zaštite zdravlja biljaka i životinja. Pomoć se obezbeđuje u oblastima tehnologije prerade, istraživanja ili razvoja infrastrukture, tehničkim savetima, ekspertizom, finansijskom pomoći, itd.

Sporazum o tehničkim preprekama u međunarodnoj trgovini – njegov osnovni cilj je da onemogući da propisi i standardi, kao neophodne procedure usaglašenosti, postanu neopravdana prepreka za normalnu spoljnotrgovinsku razmenu. Odredbe ovog Sporazuma primenjuju se na sve proizvode, industrijske i poljoprivredne.

Za preduzeća koja svoju robu prodaju na inostranom tržištu ovo je jedan od najvažnijih sporazuma jer može direktno uticati na njihov poslovni rezultat. Postoji nekoliko vrsta tehničkih prepreka u međunarodnoj trgovini koje se mogu svrstati kao:

- a) različiti propisi koji postoje u zemljama kada su u pitanju standardi proizvoda;
- b) razlike u nacionalnim propisima koji imaju snagu zakona i doneti su u cilju zaštite zdravlja, sigurnosti i zaštite okoline;
- c) različite procedure ispitivanja i atestiranja u cilju osiguranja usklađenosti inostranog proizvoda sa nacionalnim propisima ili industrijskim standardima (što inostranog izvoznika izlaže dodatnim troškovima i produžava rokove isporuke).

Zemlje članice Svetske trgovinske organizacije su ovim sporazumom prihvatile obavezu transparentnosti svih nacionalnih aktivnosti na planu izrade, usvajanja i primene standarda i tehničkih propisa. Na kraju, od članica se zahteva da osnuju nacionalne informativne punktove preko kojih bi se svi potencijalni inostrani izvoznici

mogli obavestiti o važećim tehničkim propisima, standardima i postupcima za ocenu usaglašenosti inostranih proizvoda sa nacionalnim standardima.

Sporazumom o pravilima o poreklu robe, Svetska trgovinska organizacija izvršila je harmonizaciju propisa vezanih za poreklo proizvedene robe i na taj način smanjila moguće prepreke u međunarodnoj trgovini. Pravilo o poreklu robe je kriterijum koji definiše gde je roba proizvedena. Ono je esencijalni deo međunarodne trgovine jer postoji mnogo diskriminatorskih mera među zemljama izvoznicama, kao što su: kvote, preferencijali, damping, subvencije. Samo poreklo robe se danas u periodu globalizacije svetske privrede u nekim slučajevima vrlo teško može utvrditi, jer se mnogobrojni delovi proizvoda mogu proizvoditi u različitim zemljama pre nego što kao gotov proizvod budu plasirani na tržište.

Sporazum o pravilima o poreklu robe zahteva od zemalja članica da imaju transparentna pravila koji se odnose na ovu oblast, odnosno da postupaju bez restriktivnih i razarajućih efekata na međunarodnu trgovinu, kao i da pravila koja donose budu regulisana na jedan celovit i razuman način. Smisao ovog Sporazuma leži u harmonizaciji pravila o poreklu roba između zemalja članica STO, a u cilju efikasnijeg obavljanja spoljnotrgovinskih poslova usvojena je jedinstvena forma dokumenta o poreklu robe.

Sporazum o carinskoj vrednosti robe insistira na fer, uniformnom i neutralnom sistemu valuacije robe za carinske svrhe. Sa druge strane, umanjena ili uvećana carinska vrednost robe može biti način za prelivanje dobiti iz jedne zemlje u drugu, odnosno može ozbiljno narušiti carinske prihode jedne zemlje.

U tom smislu, Sporazum pokušava da eliminiše korišćenje proizvoljnih ili fiktivnih carinskih vrednosti, odnosno korišćenje **transfernih cena** u međunarodnoj trgovini. Na ovaj način, Svetska trgovinska organizacija direktno utiče na poslovanje spoljnotrgovinskih firmi na dva načina: ograničava mogućnost upotrebe proizvoljnih cena a zatim i određuje način na koji će carinska služba zemlje uvoza odrediti novu, realnu vrednost uvezene robe, poštujući pritom, smernice iznete u Sporazumu.

Posle prihvatanja Urugvajске runde, zemlje potpisnice su započele sa smanjivanjem carinskih stopa. Ipak, iako je najveći broj razvijenih zemalja sledio ovu politiku, protekcionizam u različitim vidovima nije mogao biti sasvim iskorenjen.

Srbija i Svetska trgovinska organizacija

Bivša Jugoslavija nije bila jedna od originalnih strana ugovornica GATT-a. Budući da FNR Jugoslavija nije bila spremna da preuzme obaveze koje podrazumeva punopravan status strane ugovornice GATT-a, 1959. godine je pronađeno prelazno rešenje da FNR Jugoslavija privremeno pristupi GATT-u. Jugoslavija se obavezala da će u trgovinskim odnosima sa stranama ugovornicama GATT-a koje pristupe *Deklaraciji o privremenom pristupanju FNRJ GATT-u* primenjivati principe GATT-a,

odnosno da će druge države primenjivati GATT u odnosima sa FNRJ koliko i sama FNRJ primenjuje ovaj sporazum.

Sprovođenjem privredne reforme, usvajanjem stalne carinske tarife i dostizanjem određenog nivoa privrednog razvoja stvoreni su uslovi da SFR Jugoslavija 1966. godine punopravno pristupi GATT-u. SFRJ je bila aktivna strana ugovornica GATT-a sve do građanskog rata 1991. godine.

Po odluci Saveta GATT-a od 19. juna 1992. godine, konstatovano je da SFRJ više ne postoji, a da Savezna Republika Jugoslavija, kao novonastala država, ne može automatski naslediti njen status strane ugovornice u GATT-u. U međuvremenu, 1. januara 1995. godine, sa radom je počela nova organizacija - Svetska trgovinska organizacija. SR Jugoslavija nije postala članica ove nove organizacije s obzirom na to da je propušten rok za regulisanje statusa u GATT-u, a samim tim i mogućnost da SRJ po skraćenom postupku postane članica STO.

Zahtev za prijem u članstvo STO Vlada Savezne Republike Jugoslavije podnela je 30. septembra 1996. godine, kojim ustvari nije inicirana procedura prijema u STO, već je traženo priznavanje kontinuiteta sa članstvom SFRJ (SRJ se smatrala državom naslednicom SFRJ). Međutim, posle određenih političkih promena koje su dovele do formiranja nove savezne Vlade, odlučeno je da se odustane od ideje kontinuiteta sa SFRJ. U novom zahtevu, koji je STO predat u januaru 2001. godine, zatražen je prijem SRJ u STO na osnovu člana XII Sporazuma o STO, kao nove države članice. Na sednici Opšteg saveta održanoj 8. februara 2001. godine doneta je odluka o otpočinjanju procesa prijema SR Jugoslavije u STO osnivanjem **radne grupe za prijem SR Jugoslavije**.

Kako je u međuvremenu, promenama u državnom uređenju došlo do prelaska savezne države u državnu zajednicu Srbije i Crne Gore, a nakon 2006. godine i do otcepljenja Crne Gore iz državne zajednice, Republika Srbija nastavlja samostalno proces kandidature za članstvo u STO. Pregovori su obnovljeni 2005. godine, a u ovom trenutku značajne polemike na temu obima koncesija i olakšica odvijaju se u okviru radne grupe.

Dužina trajanja pregovora o trgovinskim koncesijama još uvek nije izvesna, budući da je još tokom trajanja sankcija međunarodne zajednice prema našoj državi, spoljnotrgovinski sistem SR Jugoslavije pretrpeo značajne izmene koje su ga udaljile od pravila GATT/STO sistema. Tokom ovih pregovora za Republiku Srbiju od izuzetnog značaja bilo bi dobijanje statusa **zemlje u razvoju** (iako će članice STO zasigurno težiti statusu zemlje u tranziciji).

Na kraju ne treba izgubiti iz vida činjenicu da iako će članstvo u STO Srbiji zasigurno pružiti određene ekonomske i političke koristi, uticaj Srbije u STO biće znatno manji od uticaja SFRJ u GATT-u, upravo zbog značajnih promena u međunarodnim odnosima, i kao posledica raspada bivše Jugoslavije, usled kojih je Srbija kakva danas postoji znatno manja i siromašnija država.

Prednosti i kritike Svetske trgovinske organizacije

Članstvo u Svetskoj trgovinskoj organizaciji predstavlja jedan od ključnih koraka u integraciji zemlje u moderne međunarodne ekonomske tokove. Iz do sada navedenog, jasno je da članstvo u STO daje državama članicama mogućnost pristupa tržištima drugih zemalja pod povoljnijim uslovima, da pruža mogućnost za izgradnju i modernizaciju tržišne privrede, kao i da pruža važan signal stranim investitorima o stabilnosti i predvidivosti unutrašnjeg ekonomskog sistema, što svakako smanjuje faktor rizika za potencijalne ulagače. Primera radi, zemlje kao što su Bugarska i Estonija, beleže znatan procenat uvećanja priliva stranih investicija od trenutka pridruživanja Svetskoj trgovinskoj organizaciji do danas.

Jedino članice STO mogu da računaju na status najpovlašćenije nacije, nacionalni tretman na stranim tržištima i zaštitu u trgovinskim sporovima. Kao rezultat navedenih činjenica, treba očekivati porast izvoza iz nove članice STO. Osim toga, privrednici bi morali da se prilagođavaju novonastalim okolnostima i većim mogućnostima za izvoz, sa jedne strane, i većoj inostranoj konkurenciji, sa druge strane. Potrošači u zemlji mogu očekivati veću i jeftiniju inostranu ponudu i manje pritiske interesnih lobija u pravcu protekcionističke politike. U svakom slučaju, članstvo u STO podiže ugled države i predstavlja pozitivan signal za strane investitore, jer na ovaj način zemlja dokazuje da je sposobna da izgradi moderan i stabilan privredni sistem i da poštuje pravila u međunarodnoj konkurenciji. Na kraju, za zemlje Evrope specifično je još i to to da je članstvo u STO preduslov za članstvo u Evropskoj uniji.

Međutim, Svetskoj trgovinskoj organizaciji upućuje se i nekoliko ozbiljnih kritika. Pre svega, aktuelno je pitanje da li globalna slobodna trgovina ima pozitivne efekte na privrede svih zemalja koji u njoj učestvuju. Negativne efekte članstva u STO mogu da osele pojedini zaštićeni i nedovoljno razvijeni privredni sektori, koji će se suočiti sa jakom inostranom konkurencijom na otvorenijem domaćem tržištu. Takođe nakon stupanja u članstvo STO, država ubire manje carinske prihode. Nadalje, zastupljeno je mišljenje da STO deluje isključivo u interesu razvijenih zemalja, odnosno transnacionalnih kompanija, čiji se osnovni interesi u vidu slobodnog i otvorenog tržišta podudaraju sa osnovnim ciljevima osnivanja i postojanja STO. Na kraju, značajne kritike upućene su i proceduri donošenja odluka u okviru ove organizacije. Dogovaranje veoma malog broja zemalja apsolutno je protivno ideji ravnopravnosti svih država članica, kao jednom od osnovnih postulata ove organizacije.

MEĐUNARODNI TRGOVINSKI CENTAR – ITC

(International **T**rade **C**entre, ITC)

Na XIII sednici Saveta GATT-a (1958.), razmatran je izveštaj grupe stručnjaka o tendencijama u međunarodnoj trgovini u kome je, pored ostalog, konstatovano da zemlje u razvoju imaju veoma malo učešće u međunarodnoj trgovini. Bilo je jasno da ove zemlje nemaju dovoljno finansijskih sredstava za održavanje informacione trgovačke mreže i komercijalne agente koji bi ukazivali na izvozne mogućnosti. Savet GATT-a je zato prihvatio predlog Brazila (1962.) i osnovan je Međunarodni trgovinski centar (1. maja 1964. godine) sa ciljem promocije izvoza zemalja u razvoju pružanjem trgovinskih informacija i tehničke pomoći.

U okviru sistema UN, sa druge strane, takođe se raspravljalo o problemima učešća zemalja u razvoju u međunarodnoj trgovini. Na drugom zasedanju UNCTAD-a (1968.) predloženo je stvaranje Centra za trgovinske informacije koji bi imao svoja regionalna predstavništva. Pošto je slična institucija (odnosno ITC) već bio osnovan pod okriljem GATT-a, konstituisan je zajednički Međunarodni trgovinski centar GATT/UNCTAD koji je počeo sa radom 1. januara 1968. godine.

Međunarodni trgovinski centar (ITC) je po pravnom statusu zajednički pomoćni organ GATT-a (sada Svetske trgovinske organizacije) i Ujedinjenih nacija, pri čemu UN njime upravljaju preko UNCTAD-a.

Njegova osnovna funkcija je promocija (poboljšanje) uloge zemalja u razvoju i zemalja u tranziciji u međunarodnoj trgovini, kroz pružanje trgovinskih informacija i tehničke pomoći. Često se naziva i agencijom za tehničku saradnju koja je specijalizovana za trgovinsku promociju manje razvijenih zemalja. Pristup ITC međunarodnoj trgovini je mikroekonomski i operativan.

Međunarodni trgovinski centar svoje aktivnosti fokusira u tri osnovna pravca: na pomoć privredama zemalja u razvoju i tranziciji da shvate pravila STO, na povećanje konkurentnosti i izvoza njihovih preduzeća kao i na razvoj novih strategija trgovinskih promocija svojih država članica. Suštinski, Međunarodni trgovinski centar:

- Doprinosi unapređenju spoljnotrgovinskih transakcija zemalja u razvoju i zemalja u tranziciji
- Omogućava efikasnu realizaciju svih faza spoljnotrgovinskih poslova
- Izrađuje projekte unapređenja izvoza u državnom i poslovnom sektoru

- Podstiče razvoj spoljnotrgovinskih operacija na nacionalnom i regionalnom nivou
- Vršiti obuku spoljnotrgovinskog kadra u izvozno orijentisanim preduzećima
- Pruža informacije o svim pitanjima za određena tržišta (zemlje) – nacionalni informacioni servisi
- Povećava učešće malih i srednjih preduzeća u međunarodnoj trgovini na bazi Programa trgovinskih tačaka.

Pod okriljem ITC osnovana je mreža nacionalnih agencija za promociju spoljne trgovine (TPO Network) koje imaju redovne svetske konferencije gde razmenjuju mišljenja o unapređenju međunarodne trgovine.

Velika je uloga međunarodnog trgovinskog centra i u naučno-istraživačkom radu koji podrazumeva analizu međunarodne trgovine sa mikro aspekta, odnosno sa nivoa preduzeća. Istraživanja su usmerena na ispitivanje nacionalnog izvoznog potencijala, trgovinskih performansi privrede, konkurentnosti pojedinih proizvoda na svetskom tržištu, kao i formiranju baze podataka o uvozu i izvozu zemalja-članica ITC.

Kao rezultat, formirana je mreža trgovinskih tačaka (*trade points*) od kojih svaka tačka predstavlja privredu jedne zemlje i koja sadrži veliki broj potrebnih informacija o ponudi i tražnji određenih proizvoda na izabranom tržištu. Pomoću mreže trgovinskih tačaka sva preduzeća koja žele da posluju na nekom tržištu, mogu dobiti informacije vezane za spoljnotrgovinski režim i organizaciju spoljne trgovine konkretne zemlje.

Odlučivanje u okviru ITC se vrši u skladu sa opštim smernicama koje su usvojili najviši organi STO i UNCTAD-a. Smernice se usvajaju na osnovu predloga koji daje Zajednička savetodavna grupa o ITC-u. Zajednička savetodavna grupa predstavlja u stvari zajednički kongres na kome učestvuju vlade članica STO i UNCTAD-a i na kome se donose odluke o upravljanju ITC-om. Ova Grupa je najviši organ ITC-a, vrši reviziju planova i programa koji su doneti u okviru ITC-a.

Međunarodni trgovinski centar ima svoj Sekretarijat, kao administrativni organ, sa sedištem u Ženevi. Na čelu sekretarijata je Izvršni direktor, pa je formalan naziv sekretarijata Kabinet Izvršnog direktora koji vrši funkciju Sekretarijata ITC. Kabinet ima operativnu i administrativnu diviziju.

ITC, u okviru svojih nadležnosti, da bi efektivno i efikasno obavljao svoje zadatke, ima određen stepen autonomije.

Finansiranje aktivnosti ITC-a se vrši iz sledećih izvora:

- Redovan budžet, kojem podjednako doprinose WTO i UNCTAD
- Dodatna sredstva od UNCTAD-a za UNDP projekte
- Dodatna budžetska sredstva u obliku povereničkih fondova
- Sredstva Programa UN za tehničku pomoć